

De rechtspraak moet gehoor geven, maar moet niet overvraagd worden

*Lezing door mr. L. Verheij
Nieuwjaarstoespraak 2015*

Vorig jaar blikte ik in mijn nieuwjaarstoespraak vooruit op de Visitatie en het Medewerkerswaarderingsonderzoek, die in 2014 hebben plaatsgevonden. Ons is een spiegel voorgehouden en naar mijn mening konden wij als hof in die spiegel onszelf recht in de ogen zien. Over enkele maanden zullen ook de resultaten van het Klantwaarderingsonderzoek bekend worden. Natuurlijk vallen er zaken te verbeteren en ik prijs mij gelukkig met het feit dat velen van jullie hebben laten merken daar de schouders onder te willen zetten, ook weer in 2015.

Vandaag wil ik kort stilstaan bij een tweetal aspecten van de verbinding tussen rechtspraak en samenleving.

Gehoor geven

“Rechtspraak maakt samen leven mogelijk”, zo luidt de bekende slogan. En in zeker opzicht is dat ook absoluut het geval. Hugo de Groot verwoordde het iets anders met zijn uitspraak (UBI IUDICIA DEFICIUNT INCIPIT BELLUM), die zich enigszins vrij laat vertalen als: ‘waar rechterlijke beslissingen te kort schieten begint geweld’.

Rechterlijke beslissingen doen er toe. De kwaliteit ervan is van wezenlijk belang voor een goed functionerende samenleving. Vandaag vraag ik aandacht voor één aspect van die kwaliteit: de rechter moet niet alleen goed luisteren, maar ook gehoor geven. Niet alleen ‘hoor en wederhoor’ toepassen, aanhoren, luisteren, maar ook - waar relevant - laten merken wat hij/zij met het gehoorde doet. Dat geldt voor de individuele rechter, dat geldt ook voor de rechtspraak als geheel. Voorbeelden van situaties, waarin dat gebeurde zijn m.i. goed te geven. Ik noem er twee:

- toen enkele jaren geleden vanuit de samenleving het signaal kwam dat de expertise van de rechters bij het behandelen van zogenaamde mensenhandelzaken te wensen overliet, heeft de rechtspraak daarnaar geluisterd en gehoor gegeven in die zin dat in elk gerecht een aparte kamer voor de behandeling van deze zaken werd gevormd, waardoor versneld meer expertise kon worden opgebouwd;
- bij de ontwikkeling van nieuwe wetgeving voor het civiele- en bestuursprocesrecht (KEI-programma) wordt - in navolging van de zich binnen de rechtspraak (en zeker ons hof) al ontwikkelende praktijk! - gehoor gegeven aan de wens van veel partijen om in een vroeger stadium van hun procedure door de rechter gezien en gehoord te worden.

Ik noem ook een voorbeeld, waar het beter kan en m.i. ook moet. Er zijn onderdelen in het recht, die voor ons, rechters en voor andere professionele procespartijen gesneden koek zijn, maar voor de gemiddelde leek in de samenleving allerminst. Daar moeten we als rechtspraak alert op zijn en in voorkomend geval extra uitleg geven. Voorbeelden in het strafrecht springen het meest in het oog en beroeren de samenleving het meest. Denk bijvoorbeeld aan kwesties rond voorlopige hechtenis, vervroegde vrijlating en de strafmaat bij een verkeersongeval met dodelijke afloop. Bij dat laatste voorbeeld wordt in de samenleving - niet onbegrijpelijk - vooral gekeken naar de ernstige gevolgen. En die worden beslissend geacht voor de strafmaat. Maar dan wordt gemakkelijk vergeten dat ieder van ons (ook de nabestaande van een slachtoffer) als 'dader' betrokken kan raken bij een dergelijk ongeval met zeer ernstige gevolgen, terwijl mogelijk de mate van schuld gering is. En dan doen wij graag een beroep op de rechter om rekening te houden met die geringe mate van schuld. Dat moet de rechter ook, want dat schrijft de wet hem voor. Maar waar dat voor ons gesneden koek is en voor velen in de samenleving niet, mag men van ons verwachten dat wij vragen daaromtrent serieus nemen en beslissingen extra goed - en in begrijpelijk Nederlands! - uitleggen. Gehoor geven is niet hetzelfde als iemand gelijk geven of zijn zin geven. Gehoor geven kan ook betekenen: op een goede wijze uitleggen waarom aan de wensen van een partij of van nabestaanden, of van 'de samenleving', niet kan worden tegemoetgekomen.

Ik noemde hier één voorbeeld, maar we zullen in het net begonnen jaar ongetwijfeld ook met andere voorbeelden geconfronteerd worden, waarin een proactieve en gehoor gevende houding van de rechter van groot belang is.

De rechtspraak niet overvragen

Wat mij betreft mag die proactieve en gehoor gevende houding van de rechter en de rechtspraak dus gevraagd worden. Maar de rechtspraak kan ook overvraagd worden.

Dat gebeurde m.i. bijvoorbeeld in het redactioneel commentaar van de NRC op oudejaarsdag. Ik citeer: "de rechtspraak leert ieder jaar dezelfde les - recht wordt alleen aanvaard als het goed is uitgelegd. Gezag is ook de rechter niet gegeven: hij doet steeds publiek examen. De rechtspraak moet de beperkingen van het recht dus uitleggen en verwachtingen temperen, ook tevoren". Daargelaten dat, zoals oud-collega Fred Hammerstein in een ingezonden brief terecht opmerkte, aan de rechter wel degelijk een zeker (institutioneel) gezag is gegeven, wordt hier m.i. ten onrechte de suggestie gewekt dat bij elke vorm van onrust in de samenleving en/of verkeerde verwachtingen de rechter in zijn uitleg is tekortgeschoten. Zouden de redacties van de NRC en andere kranten (of omroepen) ook zo redeneren ten aanzien van zichzelf, bij alles wat op internet over hen wordt uitgestort? En waar is in deze redenering de rol van rechtshulpverleners, Openbaar Ministerie (slachtofferbegeleiding), politici en de media zelf?

Samengevat: de rechtspraak moet gehoor geven, maar moet grenzen stellen als zij overvraagd wordt. Dat geldt ook voor ons allemaal, zoals wij hier in dit hof werkzaam zijn. Niet alleen de raadsheren en de juridisch medewerkers, maar ook de mensen die werkzaam zijn op de administratie of bijvoorbeeld in het bureau Bestuurs- en Bedrijfsondersteuning (BBO). Ieder van ons krijgt in meer of mindere mate te maken

met vragen van partijen of vanuit de samenleving. En van ons allemaal mag gevraagd worden om echt gehoor te geven, maar onszelf niet te laten overvragen.

Ik wens ons hof toe dat we ook in 2015 in een juiste balans een bijdrage mogen leveren aan goede rechtspraak, die samen leven mogelijk maakt.